Siyahıyaalma – ölkəmizin inkişafı üçün əsas informasiya mənbəyi

Dövlət müstəqilliyi bərpa edildikdən sonra məhz ümummilli lider Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycan xalqı tarixdə ilk dəfə öz əhalisi haqqında tam və dolğun məlumatları 1999-cu ildə keçirilmiş siyahıyaalma sayəsində əldə edib. Uzun illər davam edən Ermənistan--Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə baxmayaraq, 1999-cu ilin siyahıyaalınmasından sonrakı 10 il ərzində aparılan islahatlar nəticəsində ölkə əhalisinin sayı artmış, həyat şəraiti və yaşayış səviyyəsi xeyli yaxşılaşmışdır. Ümummilli lider Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə respublikada demoqrafiya və məşğulluqla, əhali sakinliyinin inkişafı ilə bağlı dövlət səviyyəsində bir sıra mühüm tədbirlər həyata keçirilmişdir.

Prezident İlham Əliyevin 2016-cı ildə imzaladığı "2019-cu ildə Azərbaycan Respublikasında əhalinin siyahıyaalınmasının keçirilməsi haqqında" fərmana uyğun olaraq oktyabrın 1-dən 10-dək ölkəmizdə növbəti siyahıyaalma aparılır. Ötən siyahıyaalmadan sonrakı dövrə nəzər salsaq, dövlət başçısının rəhbərliyi ilə qəbul edilən qərarlar, reallaşdırılan proqramlar, həyata keçirilən islahatlar nəticəsində ölkənin bütün sahələrində ciddi uğurların əldə edildiyini görərik. Bu illər ərzində regionların infrastrukturu, demək olar ki, yenidən qurulmuş, əhalinin rifahı yüksəlmiş, gəlirləri 2,6 dəfə artmış, 1,4 milyon yeni iş yeri açılmış, yoxsulluq səviyyəsi 2 dəfədən çox azalmış, bir sözlə, sosial müdafiəsi yüksəlmişdir. Azərbaycanın Birinci vitse-prezidenti Mehriban xanım Əliyeva tərəfindən çoxsaylı sosial layihələr reallaşdırılmış, qaçqın və məcburi köçkünlərin mənzil-məişət şəraitinin yaxşılaşdırılması məqsədilə kompleks tədbirlər həyata keçirilmişdir. Son 10 il ərzində görülmüş işlər nəticə etibarilə əhali sakinliyinə çox böyük təsir göstərərək, növbəti siyahıyaalınmanın keçirilməsi üçün əsaslı zəmin yaratmışdır.

Əhalinin siyahıyaalınması ilə bağlı hazırlıq işlərinin görülməsi və onun keçirilməsi, yekunlarının işlənməsi, nəticələrinin dərc edilərək yayılmasını təmin etmək məqsədi ilə Dövlət Statistika Komitəsinin siyahıyaalma qrupu yaradılmışdır. Ölkəmizdə akkreditə olunmuş beynəlxalq təşkilatlarla, o cümlədən BMT-nin Əhali Fondunun, Uşaq Fondunun, İnkişaf Proqramının, Qaçqınlar üzrə Ali Komissarlığının, Beynəlxalq Əmək Təşkilatının, Beynəlxalq Miqrasiya Təşkilatının nümayəndələri ilə görüşlər keçirilmiş və əhalinin siyahıyaalınması ilə bağlı əməkdaşlıq istiqamətləri müəyyən edilmişdir.

Məlum olduğu kimi, siyahıyaalmanın uğurla həyata keçirilməsinin əsas şərtlərindən biri də siyahıyaalmaya cəlb olunacaq müvafiq kadr potensialının formalaşdırılmasıdır ki, bu məqsədlə ölkə ərazisi 720 siyahıyaalma, 6777 təlimatçı və 33907 sayıcı məntəqəsinə bölünüb. Siyahıyaalınmaya cəlb olunacaq işçilərə olan tələbat müəyyən edilərək, siyahıyaalma məntəqələrinin işçilərlə təminatı başa çatdırılıb. Siyahıyaalınma ilə bağlı əhalinin məlumatlandırılması məqsədilə müvafiq təşviqat materialları – baner, plakat və videoçarxlar hazırlanıb. Plakat və banerlər yerli icra hakimiyyətləri tərəfindən müəyyən edilmiş dislokasiya üzrə yerləşdirilib. Videoçarxlar isə televiziya kanalları və aparıcı elektron media vasitələrində, Bakı Metropolitenində, Dənizkənarı Milli Park və Dövlət Reklam Agentliyinin paytaxtın mərkəzi küçə və prospektlərində quraşdırılmış elektron lövhələrində yayımlanır.

Əvvəlki siyahıyaalmalarla bu il keçirilən arasında müəyyən fərqlər var. Belə ki, 1999-cu ildə keçirilmiş əhalinin siyahıyaalınmasında tərtib edilmiş sorğu vərəqəsində 17 sual və siyahıyaalma vərəqəsində 4 sual olmaqla cəmi 21 sual qeyd edilmişdi. 2009-cu ildə keçirilmiş əhalinin siyahıyaalınmasında 29 sual sorğu vərəqəsində və 6 sual siyahıyaalma vərəqəsində olmaqla, ümumilikdə, 35 sual öz əksini tapmışdı. Cari siyahıyaalmada isə sorğu vərəqəsində 46, siyahıyaalma vərəqəsində isə 6 sual olmaqla, ümumilikdə, 52 sual tərtib edilib. Qeyd edək ki, builki siyahıyaalmada suallar öz əhatəliliyi və miqyasına görə keçirilmiş digər iki siyahıyaalmada tərtib olunmuş suallardan fərqlənir. Belə ki, bu il keçirilən siyahıyaalmada əvvəlkilərdən fərqli olaraq, suallar daha geniş formada tətbiq edilməklə yanaşı, ilk dəfə olaraq insanların sağlamlığı, eləcə də əlilliyi və sağlamlıq imkanlarının məhdudluğu ilə bağlı sorğular da yer almışdır. Bu suallarda ölkədə sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların və əlilliyi olan şəxslərin mənzil-məişət şəraitinə, təhsilinə, məşğulluğuna və əhalinin siyahıyaalınması çərçivəsində toplanan digər göstəricilərə dair məlumatlar, həm şəhər və rayonlar, həm də yaş qrupları üzrə əldə ediləcək. Bu da öz növbəsində, əlillərin sosial müdafiəsi və onların cəmiyyətə inteqrasiyası ilə bağlı dövlət siyasətinin inkişafı üçün zəruri məlumatlara olan tələbatın ödənilməsi səviyyəsini artıracaq.

Məlumdur ki, insan inkişafını təmin etmək üçün ölkədə məşğulluq, normal mənzil-məişət şəraiti, keyfiyyətli tibb və təhsil xidmətlərinə əlçatanlıq və s. əsas sosial-iqtisadi sahələri əhatə edən problemlərin həllinə yönəlmiş dövlət proqramları və strategiyalar ilk növbədə demoqrafik məlumatlar əsasında hazırlanır. Əhalinin iqtisadi ehtiyacları və davranışları da həyatın müxtəlif mərhələlərində fərqlənir və onların yaş-cins strukturunda baş verən dəyişikliklər ölkənin ümumi iqtisadi fəaliyyətinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir. Uşaqların və gənclərin sağlam mühitdə formalaşması səhiyyə və təhsil sahələrinə vəsait tələb edir. Buna görə də əhalinin sayı, tərkibi və məskunlaşması, eləcə də artım tendensiyası haqqında məlumatlar mühüm iqtisadi, siyasi və elmi əhəmiyyət kəsb edir. Bu məqsədlə əhali haqqında vacib olan ən dolğun məlumatlar məhz əhalinin siyahıyaalınmasından əldə edilir.

Məhz siyahıyaalmanın nəticələrinə əsasən mütəxəssislər əhalinin ölkə ərazisində məskunlaşması, yerlərdə əmək ehtiyatları balansı, harada və hansı sayda istehsal, ictimai-iaşə obyektlərinə, məktəblərə, xəstəxanalara, sanatoriya və istirahət evlərinə ehtiyacın olması haqqında dolğun fikrə gəlirlər. Uşaq bağçalarının, körpələr evlərinin, klub və teatrların, digər sosial əhəmiyyətli obyektlərin tikintisinin, istehlak məhsullarına olan tələbatın planlaşdırılması əhalinin cinsinə, yaşına görə sayı, habelə onların tərkibi haqqında məlumatlar əsasında həyata keçirilir. Demoqrafik məlumatlar ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunmasında mühüm rol oynayır. Eyni zamanda, ev təsərrüfatlarının sayı, tərkibi və onların məişət şəraiti haqqında məlumatlar olmadan mənzil tikintisinin planlaşdırılması qeyri-mümkündür.

Ölkə əhalisinin artım sürətini öyrənmək baxımından da bu kampaniyanın rolu böyükdür. Belə ki, doğulan və ölənlərin sayı haqqında gündəlik məlumatlara malik olsaq da, əhalinin fərqli qruplarında bu göstəricilərin daha dəqiq müəyyən edilməsi yalnız siyahıyaalınmanın məlumatlarından alınır. Bu, növbəti illərdə əhalinin artım tendensiyasını əvvəlcədən müəyyən etməyə imkan verir.

Əhalinin siyahıyaalınmasını zəruri edən digər başlıca amillərdən biri də budur ki, iqtisadi təhlil, sosial-iqtisadi sahədə siyasi qərarların qəbulu üçün respublikanın kənd, qəsəbə və şəhər yaşayış məntəqələrinin hər biri üzrə əhali haqqında informasiyalar tələb olunur. Belə informasiyalara yalnız iqtisadiyyatın bu və ya digər sahəsində işləyənlərin ümumi sayı deyil, həm də onların cins, yaş qrupları və təhsil səviyyəsi, nikahda olan kişi və qadınların yaş qrupları üzrə bölgüsü barədə məlumatlar aiddir.

Siyahıyaalma prosesində daha bir nüans diqqətdən kənarda qalmayıb. Hər il ölkəmizdə minlərlə insan yaşayış yerini dəyişir, ailə qurur, bir şəhərdən və ya kənddən başqasına köçür, digər rayona, şəhərə oxumağa, işləməyə, qısa müddətə istirahətə, müalicəyə, ezamiyyətə gedir. Yəni əhalinin hərəkəti heç də həmişə yaşayış yerini daimi dəyişməsi ilə bağlı deyildir. Bəs siyahıyaalma zamanı hər hansı konkret şəhərin, qəsəbənin, yaxud kəndin əhalisini kimlər təşkil edir: burada daimi yaşayanlar, həmin an burada olanlar, yoxsa burada qeydiyyata alınanlar? Sorğu vərəqələrindəki suallarla bu məsələyə də aydınlıq gətirilib. Bu amil, xüsusilə daha çox insanların gəldiyi şəhərlərə, rayonlara aiddir. Bununla əlaqədar olaraq siyahıyaalma hər yaşayış məntəqəsində əhalinin iki kateqoriyasını fərqləndirir: daimi əhali və mövcud əhali. Daimi əhali siyahıyaalma anında evində olub-olmamasına baxmayaraq, orada daimi yaşayan şəxslərdir. Mövcud əhali isə siyahıyaalma anında həmin yaşayış məntəqəsində olan bütün şəxslərdir. Beləliklə, keçiriləcək siyahıyaalmada hər iki kateqoriya əhali əhatə olunur ki, bu da sayın dəqiqliyinə kömək edir.

İnsanı istər-istəməz belə bir sual da düşündürür: Siyahıyaalmada əhalinin hansı məlumatları öz əksini tapıb? Əhalinin siyahıyaalınması zamanı tətbiq olunan siyahıyaalma vərəqəsi ölkə üzrə ev təsərrüfatlarının və ailələrin sayına, yaşayış binaları və evlərinə, yaşayış üçün istifadə edilən digər tikililərə dair ətraflı məlumatların əldə olunmasına imkan verir. Sorğu vərəqəsində isə siyahıya alınacaq hər bir şəxsin cinsi, yaşı, doğulduğu yer, vətəndaşlığı, ana dili və sərbəst danışdığı dillər, ailə vəziyyəti, siyahıyaalma anında olduğu yerdə daimi və ya müvəqqəti yaşaması, təhsil səviyyəsi, gəlir mənbələri, məşğulluq vəziyyəti, əlilliyi, əhalinin ölkədaxili yerdəyişməsinin və xarici miqrasiyanın səbəbləri və s. mühüm göstəricilər üzrə suallar öz əksini tapmışdır. Həmçinin, ilk dəfə olaraq bu siyahıyaalmada insanların səhhətində hər hansı funksiyalardan birinin (bir neçəsinin) tamamilə itirilməsi və ya müəyyən dərəcədə məhdudlaşması ilə müşayiət olunan problemlə bağlı sual da var ki, bu, yaşından asılı olmayaraq siyahıya alınan bütün şəxslərə verilir və səhhətində ciddi problemlərin olması səbəbindən həyati vacib qabiliyyətlərinin tam və ya əhəmiyyətli dərəcədə itirilməsi nəticəsində əziyyət çəkən şəxsləri müəyyən etmək məqsədini daşıyır. Bundan əlavə, 18 və yuxarı yaşlı şəxslər üçün əlilliklə bağlı, 18 yaşa qədər uşaqlar üçün isə sağlamlıq imkanlarında məhdudluqla bağlı sual da nəzərdə tutulub. Əlilliklə bağlı belə məlumatların əldə edilməsi, həm də digər bir sıra göstəricilərin daha ətraflı şəkildə izahı "Dünyamızın transformasiyası: 2030-cu ilədək dayanıqlı inkişaf sahəsində gündəlik"dən irəli gələn öhdəliklərlə bağlıdır.

Respublikada əhalinin siyahıyaalınmasının uğurla həyata keçirilməsi, yəni əhaliyə dair demoqrafik, iqtisadi və sosial əlamətlər üzrə dolğun məlumatların əldə edilməsi, ilk növbədə bu prosesdə vətəndaşların bilavasitə iştirakından, habelə siyahıyaalma və sorğu vərəqələrindəki suallara verilən cavabların düzgünlüyündən çox asılıdır. Çünki, siyahıyaalmadan əldə olunan məlumatlar xüsusi əhəmiyyət daşıyır və növbəti illər ərzində ölkəmizin inkişafı üçün qəbul ediləcək qərarların verilməsində əsas informasiya mənbəyi olacaq.

Dövlət Statistika Komitəsinin sədri Tahir Budaqovun fikrincə, "Siyahıyaalma prosesində faydalı əməkdaşlıq Azərbaycanın inkişafı naminə mənəvi borcla yanaşı, bir vətəndaş kimi yerinə yetirməli olduğumuz öhdəlikdir. Məhz belə əməkdaşlıq nəticəsində toplanan statistik məlumatlar əsasında qurulacaq gələcək həyatımız bizim siyahıyaalmaya olan ciddi münasibətimizdən asılıdır. Siyahıyaalma suallarına verilən dolğun və düzgün cavablar hər şeydən əvvəl bir insani borcdur, çünki bu məlumatlardan üzvü olduğumuz bütün cəmiyyət bəhrələnəcək".

Zərifə BƏŞİRQIZI,
"Xalq qəzeti"

Xalq qəzeti.- 2019.- 4 oktyabr.- S.6.